

PROSLAVA STOLETNIČE

1866 - 1966

Letos je točno sto let, kar je bilo ozemlje videmske pokrajine, izvzemaš Kanalska dolina in cervignanski okraj, priključeno k italijanski državi. Z ozemljem videmske pokrajine je bila tako priključena k Italiji tudi Beneška Slovenija.

Naj nam bo zato dovoljeno, da na kratko podamo bilanco videmske pokrajine od leta 1866 do leta 1966, bilanco, ki jo more vsakdo analizirati in napraviti zaključke.

Naše glasilo « Matajur » — prvi slovenski časopis v videmski pokrajini, ki izhaja že sedemnajsto leto in ki se vseskozi zavzema za obrambo in zaščito vseh pravic slovenske jezikovne skupnosti Beneške Slovenije, Režije in Kanalske doline — bo napravilo svoj račun in računalo bo objektivno in pravično.

Kaj je pravzaprav za Beneško Slovenijo in dolino Režije pomenila odcepitev od habšburškega cesarstva in nato politična in upravna priključitev k Savojski kraljevini?

Lahko rečemo, v kolikor se tiče slovenske jezikovne skupnosti, da je ta priključitev pomenila samo prehod na slabše, kajti ta skupnost je preje uživala — posebno pod Beneško republiko in še bolj nazaj — več svobode in več spoštovanja. Naj se tu spomnimo samo svobodnih komun Beneške Slovenije ter Mjerske in Landarske banke.

Res je — in za nas žalostno in grenko — da je v celem stoletju, ki smo pod italijansko državo, slovenska jezikovna skupnost videmske pokrajine vedno živela, kljub obljubam, ki so jih dajali na vsakem koraku, v ponižanju, skoraj bi rekli v popolni zapuščenosti.

Še slabše je bilo za časa fašizma, v dobi, ko so raznarodovanje še ojačili, in nič boljše po zadnji vojni, tudi če je ta vojna z osvoboditvijo izpod težkega fašističnega jarma želela dati svobodo, pravico in neodvisnost vsem narodom. Kdo se še ne spominja povojnih oboženih tolp, ki so terorizirale in pobijale naše najbolj zavedne ljudi.

V resnici italijanska država ni bila za našo jezikovno skupnost skrbna mati, ampak brezbrizna mačeha ali bolje, nov gospodar, kot so to potrdili drugi furlanski listi. In res nismo bili deležni nobenega uradnega priznanja, nobene učinkovite pomoči, nasprotno, uvedena je bila podtalna politika, da bi nas čimprej raznarodili ali asimilirali.

Naj bi se vsaj v teh zadnjih časih mislilo dati naši jezikovni skupnosti vsaj del tistih manjšinskih pravic, katere uživajo Slovenci, ki živijo v isti deželi, na Goriškem in Tržaškem.

Mi nimamo šol v materinem jeziku, pa celo v cerkvi, bi lahko rekli, da je slovenska beseda zgubila zavetje.

Kaj hočemo več!

Naj bodo proslave « stoletnice », a naj se tudi misli, da je treba spoštovati vse pravice, ki pritičejo slovenski skupnosti, pravice, ki so zajamčene v italijanski ustavi in v posebnem statutu avtonome dežele Furlanija-Juljska Benečija.

Ob vznožju Ivanca v občini Fojda

Vilam je usojeno, da izginejo v kratkem času

Takoj je treba zaustaviti beg ljudi iz slovenskih vasi — Največjo dolžnost ima dežela, da se resno obveže in ustvari baze za učinkovito ekonomsko in socialno obnovo Beneške Slovenije, ker drugače bo slovenska jezikovna skupnost izginita

Zopet bomo govorili o Vilah, zakotni in izolirani slovenski vasi, ki leži na pobočjih Julijskih Predalp ob vznožju Ivanca v občini Fojda, do katere lahko pridemo, posebno v mrzlem zimskem času, samo če imamo dosti dobre volje, in zakaj ne, tudi poguma.

Najprvo malo lokalne zgodovine. Ko so zaselek Vile (Costalunga) leta 1945 začeli imenovati vas, je štela 32 družin oziroma 132 prebivalcev. Ti ljudje pa so se s časom, namesto da bi se množili, začeli izseljevati, največ zate, ker so jih puščali vnemar), in koncem preteklega leta so ostale le še tri družine z enajstimi ljudmi.

Ko smo zblížali vseh teh enajst ljudi, so nam vsi složno zatrjevali, da koncem tega leta ne bo v Vilah več žive duše. In to so nam povedali z globoko žalostjo.

Upoštevač stanje — odgovorne oblasti se dosti ne brigajo in pomoč, če jo kdaj dajo, pride po kapljicah — se ne moremo čuditi, če je prišla na vrsto druga vas, Vile, ki bo v kratkem izginita iz zemljevida.

Sicer pa, zaradi malomarnosti tega ali onega, so se popolnoma izpraznile tudi druge neštete vasi, posebno v Karniji in na desnem bregu Tilmenta in na skrajnem severu spilimberškega okraja v furlanski občini Tramonti di Sopra.

Pa tudi v Fojdi sami je v teh zadnjih časih zelo padlo število prebivalstva. V lanskem letu je bilo v fojdski občini, ki šteje 3915 ljudi, od katerih je 2029 moških in 1886 žensk, 56 rojstev, 54 smrti, 68 porok in 139 se jih je izselilo.

Fojda je jezikovno mešana občina (tretjina prebivalstva je slovenskega, dve tretjini pa furlanskega) in mora kot vse druge občine v Beneški Sloveniji rešiti mnogo nujnih problemov začeti z gradbeništvom. V Fojdi je namreč še mnogo družin, ki živijo v lesenih barakah, katere imenujejo « švicarske hiše ». Da bi mogli odpraviti tiste barake, ki so jih dali ljudem za stanovanja takoj po vojni, kajti Fojdo so požgali nacifašisti, se je občina že obrnila na deželni odbor za javna dela s prošnjo, da bi ji podelili potrebna sredstva.

Vsekakor je v tem trenutku treba rešiti, kar se rešiti da. Pred-

vsem gre za vprašanje dobre volje, a ne s strani prebivalcev, ki so pokazali dobre volje še preveč, ker vsi žele, da bi mogli živeti na domačih tleh, ampak s

Jugoslovansko odlikovanje za Alda Mora

Predsednik italijanske vlade Aldo Moro je sprejel v palači Chigi jugoslovanskega veleposlanika v Rimu Iva Vejvoda. Ob tej priložnosti mu je veleposlanik Vejvoda izročil visoko jugoslovansko odlikovanje — jugoslovansko zvezdo z lento, s katero ga je odlikoval predsednik republike Josip Broz Tito za « izredne zasluge pri razvijanju in utrjevanju miroljubnega sodelovanja in prijateljskih odnosov med Italijo in Jugoslavijo ».

Premier Aldo Moro se je zahvalil za visoko jugoslovansko odlikovanje in izjavil, da ga sprejme kot izraz prijateljskih odnosov med Italijo in Jugoslavijo.

strani vseh oblasti: občinskih, pokrajinskih, deželnih in državnih.

Na vsak način nobena hribovska občina, in posebno občine Beneške Slovenije, ne zasluži takšnega življenja, kot ga ima sedaj, ki je polno zaskrbljenosti in strašne revščine. V teh občinah nas resnično gane preprostost, dobrosrčnost, iskrenost in

gostoljubnost njenih prebivalcev in tudi njihovo potrpljenje in udanost.

Dobro podnebje, mir in naravne lepote prispevajo, da se te prijazne in čeprav izmučene vasi spreminjajo v turistične področja in zato je treba ta področja tudi iz tega vidika kar najbolj izkoristiti.

Glede problema emigracije se nam zdi primerno povedati, da kaže demografsko stanje v videmski pokrajini od ljudskega štetja leta 1951 stanovitno črto nazval do leta 1961, ko je bila krivulja najgloblja.

Povprečni naravni prirastek je bil v desetletju 1951-1961 za približno polovico nižji kot je državní: 4,7% napram 8,6% in to predvsem zato, seveda po statistikah, ki jih vodi deželna uprava, ker je malo rojstev (15,9% v videmski pokrajini napram 18,4% v Italiji) in zaradi velike umrljivosti (11,2% v videmski pokrajini napram 9,8% v vsej državi).

Kar zadeva rojstva, bi bil nizki kvocient posledica ekonomskih in socialnih disajžij, ki obstojajo v mnogih krajih pokrajine, kakor tudi velike emigracije, ki je predvsem visoka v letnikih, ki največ pripomorejo k demografskemu dvigu.

Emigracija je močno odvisna (ne glede na osnovne in realne vzroke, ki so jo odločili in jo še odločujejo) od nestalnosti izven pokrajinske furlanske delovne sile. Emigracija je, predno postane stalna, skoraj vedno sezonska. Treba je tudi upoštevati sedanje izseljeniško gibanje med občinami samimi.

Posledice tega pojava so, da v nekaterih predelih pada število

prebivalstva, posebno v gorskih kot je Beneška Slovenija, v drugih pa zopet narašča, zlasti v tistih, kjer je razvita industrija. Na splošno je mnogo in bolj poudarjena emigracija v periferičnih vaseh kakor pa v večjih središčih, kjer so okoliščinski pogoji bolj-ši.

Če so v veliki večini občin v desetletju 1951-1961 zabeležili demografsko nazadovanje - največje in torej najbolj zaskrbljujoče je v Beneški Sloveniji in Režiji — so v drugih občinah zabeležili prirastek: v Tolmeču 9,4%, v Trbižu v Kanalski dolini 6,3%, v Avianu 7,3%, Maniagu 6,4%, Manzanu 23,9%, Cervignanu 9,1%, Vidmu 18,2%, Lignanau 131,1%, Buttriu 13,3%.

V dobi od leta 1951 pa do leta 1961 se je prebivalstvo videmske pokrajine zmanjšalo vsega skupaj za 3,5%, po nekkih drugih podatkih pa celo za 7%. Ob drugi priliki bomo pisali o padcu celotnega slovenskega prebivalstva v Beneški Sloveniji, Režiji in Kanalski dolini in o porastu slovenskega prebivalstva na drugih področjih dežele Furlanija-Juljska Benečija.

Vsekakor se je treba zavedati, da je za ekonomski dvig potrebno, da se pripravi, kot smo že večkrat povedali, organski načrt, ki bo dovolil, da se bo res realiziralo kar najbolj potrebuje prebivalstvo Beneške Slovenije: ceste, jezove, ljudske hiše, šole v materinem jeziku, hotele, tovarne, določila za obrambo in zaščito manjšinskih pravic in vse drugo, kar more narekovati vsaka lokalna situacija, da bo čimprej prišlo do ekonomskega in socialnega preporoda.

Življenje slovenske skupnosti v Italiji

Naša dolžnost nam narekuje, da se zanimamo ne samo za dogodke v Beneški Sloveniji, ampak tudi za kar se dogaja v vsej deželi Furlanija-Juljski Benečiji in posebno kar je v zvezi s prebivalstvom slovenskega jezika.

Začnimo s poročanjem, da se je vršil dne 12. decembra lanskega leta v prostorih novega kulturnega doma v Trstu občni zbor sindikata slovenske šole v Trstu in da ta občni zbor skoraj istočasno sovpadla s štirimi nepozabnimi dogodki za slovensko manjšino naše avtonome dežele in sicer: 1. z dvajseto obletnico ponovnega odprtja slovenskih šol; 2. z enajsto obletnico londonskega sporazuma; 3. z dvajsetim zasedanjem mešanega italijansko-jugoslovanskega odbora za manjšine; 4. z deseto obletnico ustanovitve enotnega sindikata slovenske šole.

Glede prve točke so na občnem zboru na žalost ugotovili, da so bili vsi koraki in vse prošnje na šolske oblasti, da bi se rešil problem slovenskih šol in osebja, ki se še danes nahaja v težkem in neurejenem položaju, v teh zadnjih dvajsetih letih zaman. Druga točka ima tudi žalosten zaključek in sicer, da imajo mednarodne pogodbe, če jih iskreno ne zapeča-

lji podpisniki, le malo vrednosti in da se obojestransko obveze lahko pozabijo, če niso vzete resno iz ene in druge strani. Kar pa zadeva tretjo točko, je občni zbor podčrtal vso počasnost birokratizma in kolika zmožnost je potrebna diplomaciji, kadar hoče dokazati birokratom, ki neradi kaj dovolijo, da je krivda za odlašanje nerešenih problemov v njihovi oblasti in ne drugje. Četrta točka je bila smatrana za najbolj pozitivno, ker je sindikat kljub raznim strujam obstoječih mnenj med člani ne le samo ohranil svojo organizacijo, ampak jo je tudi utrdil in ji zagotovil spoštovanje tako s strani prebivalstva kot oblasti.

Iz poročila kot iz intervencij se je izvedelo za neurejeno stanje razmer slovenskih šol. Oblasti zanikajo ne samo slovenskim šolam vse, kar ni odločno predvideno z zakonom za slovenske šole, ampak ne dajejo niti tistega, kar zakon pripoznava; in prav zaradi takšnega stanja in zaradi diskriminacij, ki težijo slovenske šole in njeno osebje, je občni zbor sklenil, da naj se vse slovenske šole ne Tržaškem udeležijo enodnevnih stavke, stavke, ki se je vršila 15. decembra in kateri so se odzvali skoraj vsi

(Nadaljevanje na 3. strani)

Na sliki vidimo vas Podklap, kjer se odcepi cesta proti Vilam, ki ležijo visje v hribih nad Fojdo ob vznožju Ivanca.

Iz Rezjanske doline

VELIK PADEC PREBIVALSTVA

Kakor pregleda vsak gospodar ob koncu leta svoje redne dohodke in izdatke, tako smo pogledali tudi mi kakšno je bilo demografsko gibanje lanskega leta v občini Rezija. Človek bi skoraj ne verjel, da je to tako padlo, a številke ne lažejo in ostale bodo vidno zapisane v registru za zmeraj.

V lanskem letu je občina Rezija izgubila kar 174 ljudi, to se pravi, da je 22 družin, ki so zaklenile vežna vrata in se naselile v inozemstvu ali kje drugje v Italiji. Sedaj nas je v Reziji samo še 2374 napram 3350, ki nas je bilo pred 15 leti oziroma pri ljudskem štetju leta 1951. In pomislimo, da je bila Rezija nekoč ena tistih občin, katere prebivalstvo se je najbolj počasi krčilo, ker je imela vedno velik naravni prirastek. Sedaj tudi tega ni, saj umrje več ljudi kot se jih rodi. Lani, na primer, se je rodilo samo 30 otrok (od teh 12 v inozemstvu), umrlo je pa kar 48 oseb. In kot smo povedali, se je poleg tega izselilo tudi 22 družin. Če bo padec prebivalstva nadaljeval s takšnim ritmom, koliko nas bo ostalo in kaj bomo počeli? Take in podobne misli se nam porajajo sedaj ob začetku novega leta, ko delamo račune za prihodnost in ko se zavedamo, da nas bo ob koncu leta 1966 še dosti manj.

CESTA V KORITA

Zvedeli smo, da pristojni organi proučujejo načrt za gradnjo kolo-vozne poti, ki naj bi vodila v Korita ter v Jamo in Kot. Ko bo zgrajena ta pot, se bo mogel tudi ta najzakotnejši predel Rezjanske doline turistično uveljaviti, saj leži ob vznožju mogočnega Kanina. Tu se raztezajo prekrasni planinski pašniki, kjer so tudi takoimenovani «kazoni» za poletno planinsko pašo. Pa ne samo iz turističnega vidika, ta kolovoz bo služil tudi domačinom, ki imajo tam svojo posest.

Nujno potrebno bi bilo tudi asfaltirati cesto, ki vodi proti Stolbici, ki je v zelo slabem stanju. Do mosta Zamlin je cesta asfaltirana, naprej je pa izredno zapuščen. Na tej relaciji so pred leti zgradili obcestne zidove in kanale, a potem se ni nihče več brigal za vzdrževanje. Ljudje silno težko

Iz Kanalske doline

DEŽELNI PRISPEVEK ZA RAZVOJ TURIZMA

V Trbižu so sprejeli z velikim zadovoljstvom novico, da je deželna Furlanija-Julijska Benečija sklenila dati več prispevkov za ojačanje turizma v videmski pokrajini. Letos bo dala v ta namen kar 70 milijonov lir za izboljšanje gostinstva in športnih naprav. Kot znano, je Trbiž važen center zimskega športa, pa tudi poleti ne manjka letoviščarjev, ki pridejo semkam med bogate smrekove gozdove, da si naberejo energij, da potem laže kljubujejo tegobam vsakdanjega življenja.

NAGRADE ZA NAJLEPŠE IZLOŽBE

Predsednik pokrajinske turistične ustanove (EPT) Fausto Barbina, ki se je udeležil cerimonije nagrajevanja najlepših izložb, je ob koncu podelil prvo nagrado 60.000 lir trgovini De Maria, drugo nagrado 40.000 lir Mariu Ceronu, dve tretji po 25.000 lir pa trgovinama Noacco in Trost.

PRISPEVEK ZA VODOVOD V RAJBLJU

Deželna administracija je dala trbiški občini prispevek za dokonč-

pričakujejo, da bi jim uredili vsaj cesto, ker žive že itak v izredno slabih življenjskih pogojih.

LOVSKA REZERVA

Te dni je naša lovska sekcija, spustila v gozdove pri Stolbici, Sv. Juriju in Liščecah 15 divjih zajcev za zarod. Enako bodo napravili tudi na področju Osojan.

SMRтна NESREČA NA DELU V GENOVI

Kar ne moremo verjeti, da zmeraj veselega in pridnega Maria Ma-

Iz Idrijske doline

Deželni odbornik Comelli na občinskem svetu

Pretekli teden se je sestal občinski svet, kateremu je prisostvoval tudi deželni odbornik za kmetijstvo adv. Comelli in pokrajinski svetovalec geom. Romeo Namor. Namen tega srečanja je bil, da bi skupno proučili probleme prapotiške občine kar zadeva deželne zakone, da se bodo vzeli potrebni ukrepi.

V prvi vrsti so proučili problem cest, gradnjo novih vodovodov in ojačenje že obstoječih, gradnjo kanalizacije in napeljavo elektrike.

Demografsko gibanje

V letu 1965 je bilo v naši občini takole demografsko gibanje: rodilo se je 19 otrok (12 dečkov in 7 deklic), umrlo je 24 oseb (10 moških in 14 žensk), v občino se je priselilo 50 oseb, izselilo se jih je pa 58. Tako je naša občina štela 31. decembra 1380 ljudi napram 1393, ki jih je štela leto prej. Naj še dodamo, da je leta 1951, ko je bilo ljudsko štetje, občina Fojda štela 2036 ljudi. Kaj ni to strahovit padec?

Ojačenje vodovoda

Občinska administracija je sklenila dati v apalt dela za ojačenje vodovoda. Za to delo se bo potrošilo 5 milijonov lir, ki jih bo občina krila z državnim prispevkom. Zaprsoili so tudi za deželni prispevek kot to predvideva zakon.

V načrtu imajo tudi gradnjo novega vodovoda v Markolinah, ki bo stal 3 milijone lir. Tudi za izvedbo

OBMEJNO SODELOVANJE

Prisrčni odnosi med sindikalnimi organizacijami v tolminski in v videmski občini dobivajo iz dneva v dan popolnejšo podobo. Od medsebojnih stikov najvišjih predstavnikov so prešli h konkretnim dogovarjanjem o še širšem sodelovanju. Tako je pretekli teden obiskala Tolminsko skupina industrialcev iz videmske občine. Gostje so se v Tolminu pogovarjali o možnostih gospodarskega sodelovanja ter še o nekaterih vprašanjih, ki so povezana z dejavnostmi sindikalnih organizacij, pozneje pa so si ogledali nekaj delovnih organizacij in med drugim obiskali Metalflex, Avtoelektriko ter TIK v Kobaridu.

dotta iz Osojan ne bomo več videli živega med nami: postal je žrtev na delu v Genovi. Madotto je bil več let zaposlen v Milanu pri nekem gradbenem podjetju. To podjetje je prav te dni prevzelo gradnjo neke stavbe v Genovi in je tja poslalo svoje najboljše delavce, med katerimi je bil tudi rajnji Mario. Z žerjava, ki je prenašal malto, se je odtrgal kalup z več kvintali materiala in padel naravnost na ubogega delavca, ki je ostal na licu mesta mrtev. Njegovo truplo so prepeljali na domače pokopališče. Ostal nam bo, poln zavzetosti do dela in skromen, v nepozabnem spominu.

tega dela bodo prosili za prispevek deželo Furlanijo-Julijsko Benečijo.

Nesreča

Z motorja je padel 23 letni Anton Codromaz iz Prapotnega. Pri padcu si je močno poškodoval desno koleno. Ozdravil bo v desetih dneh.

Poroka

Poročil se je mizar Sergio Marinič iz Ibane z Luciano Manzini iz Podbonesca. Prijatelji jim želijo dosti sreče na skupni življenjski poti.

Tavorjana

Iz občinske seje

Na zadnjem zasedanju občinskega sveta so med drugim obravnavali tudi proračun za leto 1966 in ga tudi odobrili. Iz proračunskega poročila je razvidno, da je proračun uravnotežen, toliko izdatkov kot dohodkov, in znaša 77.479.400 lir, se pravi za 21.296.400 lir višji kot lansko leto. Za izvedbo javnih del predvideva proračun sledeče: 13 milijonov za gradnjo kanalizacije v Tavorjani, Tojanu, Ronkih in Kostu, 10 milijonov lir za gradnjo osnovne šole v Prestintu in 10 milijonov lir za ureditev cest na relaciji Ronke-Montina-Tojan.

Občina bo poleg tega poskrbela, čeprav bosta stroške vzdržali država in dežela, tudi za gradnjo vodovoda v Prestintu.

Namesto zdravila je popila jod

Hišna gospodinja Pierina Secchiutti, stara 62 let, je mislila popiti požirek zdravila, a je pomotoma prišla za povsem podobno stekleničko, v kateri je bila jodova tinktura. Hitro so jo prepeljali v čedadsko bolnico, kjer so ji izprali želodec in jo spravili izven nevarnosti. Ozdravila bo v dveh tednih.

Tragična smrt starčka iz Mažerol

Vse je bloboko presunila žalostna novica, da je 77 letni Peter Cassina iz Mažerol tragično končal svoje dni v plamenih. Cassino, ki je živel sam, so vaščani našli v njegovi hiši v plamenih. Takoj so vrgli nanj nekaj odeje in zadušili ogenj, ki je povzročil starčku na žalost že hude opekline po vsem telesu. Ker je kazal še znake življenja, so ga takoj prepeljali v čedadsko bolnico, kjer je pa kmalu podlegel. Kako je prišlo do te hude nesreče še ni znano, a sklepajo, da je Cassina odprl peč in ga je oplazil plamen po obleki in ga režež ni mogel sam pogasiti. Ta nesreča je globoko pretresla vso okolico.

Pomoč družinam žrtev v Mattmarku

Milanska pokrajinska administracija je poslala družinama Aleksija Cecona in Lucijana Specogna, ki sta postala žrtev nesreče v Mattmarku, vsaki po sto tisoč lir pomoči.

Poroka

Poročil se je naš vaščan električar Pavel Fantini s trgovko Nadjo Baolini iz Čedada. Prijatelji jima čestitajo.

Iz Nadiške doline

Zaradi hudega mraza popokale vodovodne cevi

Pretekli teden, ko je pritisnil izredno hud mraz v Nadiško dolino, je počila glavna vodovodna cev v Tarčeti. Ljudje so ostali zaradi tega brez vode ne samo v Tarčeti, ampak tudi v Lazah. Občina je dala vodovod takoj popraviti, a delo je bilo zaradi ledu zelo otežkočeno in dolgo.

PODBONESEC

Zgradili bodo športno igrišče

V naši občini se te zadnje čase mnogo govori o športnem igrišču, ki ga nameravajo zgraditi. Posebno zanimanje vlada med mladinci, ki ljubijo nogomet. Te dni so zbrali že primeren prostor, kjer bo igrišče, manjkajo le še potrebna sredstva.

Folklorni pevski zbor

V Podbonescu so pred nedavnim osnovali folklorni pevski zbor, pri katerem sodeluje lepa skupina domačih fantov in deklet. Prvič so nastopili preteklo nedeljo na Višarjih in želi mnogo uspeha. Peli so znane hribovske pesmi.

Sovodnje

Za razvoj turizma

Občinska administracija je sprejela sklep, da bodo za tri leta oprostiti davkov vse hiše, ki jih bodo zasebniki zgradili ali preuredili v turistične namene. S tem nameravajo pripomoči k ustvaritvi potrebnih pogojev za razvoj turizma, zlasti na področju Matajurja.

Prispevek za cesto

Notranje ministrstvo je dodelilo sovodenjski občini en milijon lir za ureditev ceste, ki veže karabnjersko kasarno s pokrajinsko cesto. Z deli bodo pričeli v kratkem.

SREDNJE

Kanalizacija v Gorenjem Trbilju

Občinska administracija je dala v apalt dela za gradnjo kanalizacije v Gorenjem Trbilju. Stroški za izvedbo tega javnega dela znašajo 2

Iz Krnatske doline

Poroke v Nemah

V občini Neme so se meseca januarja poročili teli: kmetovalec Giona Giusto Fattor iz Ravose pri Povolettu s hišno gospodnjo Loreto Lucijo Benedetti iz Krnic, kmetovalec Francesco Fior iz Čente s hišno gospodnjo Gabrielo Cusich iz Nem in pleskar Luigino Telesca iz Aulle (Massa Carrara) z delavko Dino Sturma iz Črneje. Vaščani jim želijo mnogo sreče in zadovoljstva v zakonskem življenju.

Nov občinski tajnik v Tipani

Na mesto prejšnjega občinskega tajnika Dantega Cudicia, ki je bil premeščen v Ravascletto v Karniji, je prišel rag. Carlo Rizzi.

Smrtna kosa

V videmski bolnici je umrla po kratki, a hudi bolezni Čezira Debellis-Pantok iz Debeležev. Pokopali so jo v Viskorši ob spremstvu velikega števila domačinov, saj je bila rajnika zelo priljubljena med vsemi.

Gorjani

Demografsko gibanje v letu 1965

Kakor v vseh gorskih vaseh Beneške Slovenije, je padlo tudi v naši občini število prebivalstva. Dela ni na domačih tleh in ljudje ne najdejo drugega izhoda kot povezati culico in oditi v inozemstvo ali kam drugam po Italiji s trebuhom

milijona lir, ki jih bo krila država s posojilom in državnimi prispevki.

Najstarejša žena Nadiške doline živi v Gorenjem Trbilju

Najstarejša žena v Nadiški dolini je 97 letna Marija Garjup vdova Beuzer in živi v Gorenjem Trbilju. Garjupova je mati osmih otrok in ima več kot 50 vnukov (nipoti) in pravnukov. Živela je vedno v svoji rojstni vasi in posvečala svoje delo le družini. Prijatelji in znanci ji kličejo še na mnoga zdrava leta.

KRATKE VESTI

SPETER - Občinska administracija je dala pretekli teden v apalt dela občinskega ambulatorija, katerega bodo razširili in moderno uredili. Stroški za to delo bodo znašali en milijon lir, ki jih bo dala na razpolago občinska uprava.

GRMEK - Ministrstvo za javna dela je tele dni sporočilo, da je že nakazalo občini en milijon lir za popravilo ceste, ki jih je poškodovalo zadnje neurje. Z deli bodo pričeli na pomlad.

ČEDAD - Na čedadskem pokopališču bodo prekopali okoli 300 avstroogrskih vojakov, ki so padli v prvi svetovni vojni. Prepeljali jih bodo v njihove rojstne kraje.

DREKA - Pretekli teden je bilo v Trinkih pri Namorjevih vse zelo veselo in kaj bi ne bilo, saj sta 76 letni Ferdinand Namor in njegova žena 70 letna Štefanja Trinko slavila zlato poroko - 50 let skupnega življenja. Za ta praznik so se zbrali vsi sorodniki, da so skupaj praznovali ta visoki jubilej.

SV. LENART - Na ledeni cesti je padel 19 letni Mario Bledič iz Škrutovega in dobil pri padcu hudo rano nad očesom. Ozdravil bo v desetih dneh.

MAŽEROLE - V bolnico so morali peljati 8 letnega Pavla Cencića, ker mu je pri drsanju na ledu spodletelo in je z vso močjo padel in se potolkel po obrazu.

za kruhom. Lansko leto se je izselilo iz naše občine zopet 19 ljudi, tako da šteje sedaj občina Gorjani samo 965 ljudi (473 moških in 492 žensk).

Zanimivo je tudi to, da se že pet let ni rodil doma noben otrok. Lani se jih je rodilo 17, a od teh 4 v inozemstvu, vsi ostali pa v huminski ali videmski porodnišnici ali v drugih krajih. V istem času je bilo 14 smrti in sicer 9 jih je umrlo v občini, 5 pa drugje; v občino se je priselilo 21 ljudi, izselilo pa se jih je 43.

Fojda

Prošnja za izvedbo javnih del

Ko je deželni odbornik za kmetijstvo adv. Comelli obiskal nekatere občine čedadskega okraja, se je ustavil tudi v Fojdi in se udeležil seje, ki so jo imeli občinski svetovaleci, ki pripadajo demokršćanski stranki. Deželnemu zastopniku so razložili vse občinske potrebe in v prvi vrsti so mu potožili kako težko čakajo na kontrbut, za katerega so že prosili deželo, da bi ojačili vodovodne mreže, zgradili v Čeneboli kanalizacijo, v Fojdi pa nekaj ljudskih hiš, da bodo mogli iti vanje stanovat ljudje, ki žive sedaj v barakah. Kot znano, je bila Fojda v tej zadnji vojni požgana in je dosti ljudi izgubilo streho.

Moramo neutrudljivo vztrajati

Življenje slovenske skupnosti

Slovenski šolniki v Trstu stavkali – Slovenskim šolam ne dajejo niti tistega, kar jim priznavajo zakoni – Diskriminacije, ki trajajo že dvajset let – Zasedanje mešanega odbora za manjšine – Kaj je povedal na kongresu italijanske socialistične stranke Dušan Hreščak – V Beneški Sloveniji preprečujejo, da bi se prebivalstvo avtonomo razvilo

(sprve strani)

slovenski šolniki. Občni zbor je poleg tega celotno besedilo protestne izjave poslal tudi mešanemu italijansko-jugoslovanskemu odboru za zaščito manjšin, ki ga predvideva londonski sporazum z ozirom na bivše Svobodno tržaško ozemlje, ki se glasi takole:

« Šolniki sindikata slovenske šole v Trstu, zbrani na svojem rednem občnem zboru, so dne 12. decembra ugotovili sledeče:

Zakon za slovensko šolstvo se še ne izvaja v celoti, zato osebje slovenskih šol po dvajsetih letih še nima urejenega svojega položaja. Se vedno se dogajajo diskriminacije v škodo slovenskega šolstva, ki se izražajo:

a) v krčenju števila razredov v nesorazmerju s številom učencev;

b) v krčenju števila ravnateljskih mest;

c) v pomanjkanju staleža didaktičnih ravnateljskih mest in mesta šolskega nadzornika za osnovne šole;

d) v pomanjkanju odgovornih funkcionarjev za srednje in osnovne šole pri šolski oblasti;

e) v sistemu enorazrednih (enodelčnih) šol;

f) v neizvajanju dvojezičnosti šolskega skrbništva s slovenskimi ustanovami;

g) v poniževalnem izražanju odgovornega šolskega predstavnika, ki je z besedo « mastruncoli » žalil celotno slovensko manjšino.

Ogorčeni zaradi vsega tega so sklenili, da posežejo po skrajnem sredstvu, da pridejo do svojih pravic in spoštovanja. Po mnenju tržaškega « Il Piccolo » protest ni bil niti upoštevan, medtem ko « Primorski dnevnik », drug tržaški dnevnik, pojasnjuje poročilo XII. zasedanja mešanega odbora zadržuje, da rezultati zasedanja niso bili soglasni zagotovilo skupnega poročila o beograjskih razgovorih Moro-Stambolič, v katerem je bilo rečeno « naj se ne izvaja samo po črki, ampak tudi v duhu londonskega sporazuma, v kolikor se tiče ravnanja z etničnimi skupinami ».

Na tem mestu lahko dodamo tudi odlomek govora tržaškega občinskega odbornika Dušana Hreščaka o problemih manjšin, ki ga je imel v Rimu ob priliki vsedravnega kongresa italijanske socialistične stranke PSI:

« Če je bila sestava strankinega

dokumenta o nacionalnih manjšinah potrebna, ko je bila stranka v opoziciji, postaja neodložljivo nujna sedaj, ko sodeluje stranka v vladi in ko se njena odgovornost razširja in zajema tudi področja, ki so jo prej mogla zanimati le kot tema posamezne akcije ali politične agitacije ». Nato je še dejal: « da imamo dejansko v naši državi tri resnične narodnostne manjšine in sicer francosko v Dolini Aosti, nemško v Južni Tirolski ter slovensko v Furlaniji in Julijski Benečiji. V teh primerih gre za prave narodnostne manjšine in ne le za večje ali manjše izolirane nacionalne skupine ali skupnosti, kakršne zasledimo drugod v Italiji (Albanci, Grki, Srbi in Hrvati, Katalonci itd.). Gre za resnične narodnostne manjšine, kajti žive vzdolž državnih meja, ki jih ločijo od njihovih matičnih narodov, ki imajo že svoje državne skupnosti (Francija, Avstrija, Jugoslavija) ».

Govornik je še dejal: « Vtem ko posebna statuta za prvi dve avtonomni deželi predvidevata izrazite zakonske določbe, ki se nanašajo na ustrezni dve narodni manjšini, posebni statut za deželo Furlanijo-Julijsko Benečijo ne vsebuje nobenega določenega predpisa glede konkretnih pravic sloven-

ske narodne manjšine, ampak se omejuje le na načelno trditev o enakopravnih pravicah etnične manjšine, ki jo je treba zaščititi v njenih etničnih, kulturnih in drugih značilnostih. K temu pa je treba dodati še paradoks, da slovenska narodna manjšina, ki živi v avtonomni deželi Furlanija-Julijska Benečija ne uživa povsod enakega ravnanja, pač pa je objekt treh različnih ravnanj in sicer: tisti del manjšine, ki živi v tržaški pokrajini je ali bolje bi moral biti zaščiten tudi na temelju posebnega statuta priloge londonskega memoranduma; tisti del slovenske manjšine, ki živi v goriški pokrajini, sicer razpolaga s šolami v svojem lastnem jeziku, ne štiti pa je že omenjeni memorandum. Tistemu delu slovenske manjšine pa, ki živi v videmski pokrajini, se zanika že sam značaj slovenske narodne manjšine in to iz enostavnega razloga, ker je raznarodovalna politika Italije od leta 1866 do danes onemogočila avtonomni kulturni razvoj slovenskega ljudstva v dolinah Nadže ».

In je res, kar je dejal Dušan Hreščak v zvezi z nami, in je tudi res, da smo se za pravice in obrambo naše skupnosti vedno borili in se bomo borili.

Pogled s Stare gore na raztresene vasice po Nadiski dolini, kjer je življenje sila težko.

Kotiček za emigrante

V BELGIJI BODO ZAPRLI ŠEST RUDNIKOV

V kratkem bo ostalo v Belgiji okoli deset tisoč delavcev brez dela, med njimi precej visoko število beneških Slovencev, ker bodo zaprli šest velikih rudnikov premoaga.

Že več kot deset let so rudniki pasivni in sta morali država in CECA dati subvencije za njihovo vzdrževanje. Ker ni moglo tako iti več naprej, so odgovorni za ekonomsko politiko sklenili, da bodo letos zaprli šest od 32 rudnikov. Sedaj bo 26 rudnikov prejelo 1 milijardo in 600 milijonov frankov podpore (20 milijard lir).

Ker bodo morali odpustiti okoli 10 tisoč delavcev, je vlada že sporočila ukrepe, ki bodo vzeti, da se absorbira delovna sila v drugih rudniških bazenih. Zaenkrat jim bo CECA dajala plačo za 12 mesecev v višini, ki so jo prejeli v trenutku odpustitve, potem pa jih bodo zaposlili v drugih sektorjih.

Vlada tudi odslej ne bo jemala na delo tujih državljanov in bo favorizirala investicije za ustvaritev novih industrijskih objektov na prizadetih rudniških področjih.

Tudi holandska vlada je sporočila, da bo dala zapreti tri rudnike v Limburgu in sicer leta 1968. Odpuščenih bo okoli 15 tisoč ru-

darjev, med temi 500 Italijanov (nekaj tudi iz Beneške Slovenije). Del odpuščenih delavcev bo absorbirala tovarna avtomobilov « DAF ». Prav tako se bo zmanjšala produkcija tudi v Nemčiji za 11 odstot, v Angliji za 12,5 odstot, v Franciji pa kar za 14 odstot. V letu 1966 bo produkcija v teh treh državah za 50 milijonov ton manjša nego v letu 1965.

Velik del teh delavcev, ki so ostali brez dela, se je zaposlilo v drugih sektorjih, tako zaradi starosti kot zaradi slabega zdravja, ker so toliko let delali v premoagovnikih. Belgijske oblasti so zagotovile, da bodo imeli italijanski emigranti iste ugodnosti kot belgijski rudarji.

V BELGIJI JE 136.171 ITALIJANOV

Statistike so pokazale, da je v Belgiji od tujcev največ Italijanov in sicer 136.171 odraslih na 362.874 tujih odraslih. Vsega skupaj je danes v Belgiji 600 tisoč tujcev oziroma več kot šest odstot belgijskega prebivalstva, ki šteje 9 milijonov. Italijanom sledijo Francozi (404.108), potem so Holandci (35.931), Španci (27.007), Poljaki (13.548), Grki (12.590), Turki (10.824), Nemci (9.484), Angleži (7.268) in Amerikanci (3.262).

Zimska nesnost kokoši

Usaka gospodinja želi, da bi ji kokoši nesle pozimi, kar narbuje parmanjkuje jajc. Zavoj tega že od nekdaj sprašujejo, kajtjera rasa kokoši nesle tudi pozimi. Na tisto uprašanje je samo ed odgovor, da tajšne rase ni. Poznamo pa nekatere rase, katjerih kokoši imajo več pogojev za nesti pozimi. Takuo pozimi nesejo buojš tiste kokoši, ki imajo več perja an so taku buojš zavarovane pred mrazom.

De boju kokoši nesle tudi pozimi, za puomnite si tele navsete:

Predusem muorate gledat, kadā se vam boju izvalil na pomlad piščeta. Piščeta, ki so se izvalila aprila, so do novembra dorastla. An kar piščeta dorastejo, začnejo tudi nesti. Če ste valili preveč pozno ali pa tudi preveč zguodaj, jarčice ne boju nesle pozimi. Preveč zguodaj izvaljena piščeta začnejo nesti jajca morebit že oktobra an se do zime že malo iznesejo. Zatuo u zimskih mjesicah rade ustavijo nest an spet začnejo na pomlad. Preveč zguodaj izvaljeni piščanci se slabo razvijajo, ker je takrat še mraz an se ne morejo past od zunaj. Par lakhih rasah se muorajo piščanci izvalit pruoat koncu aprila do sredine maja, par srednjih pa u aprilu.

Tudi od kokoši, ki so u jeseni ustavile nest an so se dobro preperile, lahko parčakujemo, de boju pozimi nesle. Če prej ne, pa almanj okuoli božiča. Sevveda se muora kokušam dajat usegā kar nucajo za dobro nesnost.

Zlo važna je toplota. Kokuš, ki prezeba (tarpi mraz), ne bo nesla. Saj ponuca večino hrane za ogrjevanje telesa an ne ostaja nič za nardit jajca. Kokuš naj bo zatuo u dobro zavarovanih kokušnjakih, ki so tarkaj topli, de kokuš ne občuti mraza.

Skarbjet je trjeba tudi za izdatno (sostancjo) hrano. Pozimi si kokuš ne more poiskati nič, posebno še, če zapade sneg. Če četē, de bo kokuš pozimi nesla, muorate skarbjet za dobro zobjanje, ki muora bit večsotno. S samim sjerkom ne boste imjel uspehu. Nekaj sjerka pa je dobro, ker kokuš greje. Tudi kuhani krompirjevi ostanki so zatuo dobri. Sam sjerak an krompir pa kokuš preveč opita. Preveč debela kokuš pa še poljete

slabo nese, kaj šele pozimi. Zrnja dajate samo enkrat na dan — zvečer. Zlo primeren je oves, ječmen, pšenica an sjerak. Rž ni za kokoši. Zlo dobri so kuhinjski ostanki, u katiere zamješajte otrobe ali kako slabo moko. Dajate jim usak dan tudi zdrobljene jajčne lupine. Dobro je tudi korenje an pesa (bjetula). Tuo nasadite na žebel (cvek) ali pa parvežite primerno od tal (od zemlje), de boju kokuši pikale. Ne sme jim manjat tudi zdrave pitne vode.

Zmarznjen krompir an sadje

Če zmarzne krompir al sadje, ga dejte, prej ku ga nucate, u marzlo vodo, de počas odmarzne. Takuo odmarznjen sad se darzi še kajšen dan.

Če zmarzne krompir, bo zgubu tisti sladki okus, če mu par kuhanju vrjelo vodo večkrat proč odlijete an dolijete frišno vrjelo vodo.

Če živino napenja

Narbuojše zdravilo, če živino napenja, je japnena vodā, zak' tista u sebe uzame u črevah od živine dost tistega plina, ki se ji noter nabere. Japneno vodo nardite takole vi sami doma: 10 gramu živega japna pomješajte s pet litru navadne vode an tuo potlē dobro precedite. Če japnena vodā na bo hitro pomagala, tuo se godi samo par hudem napenjanju, takrat pa muorate nucat tist tubo, ki se ga ji da po ustah al' trokar. Dobro je tuđ, de napeto živino iz hljeva hitro peljete an jo postavite na prastor, u hribu takuo, de ima nimar glavo an ta parve noge buj visokē kot ta zadnje. Nuca tuđ živino polivat pod trebuham z marzlo vodō.

Iz zgodovine se učimo

Kanalska dolina v preteklosti

Napoleon je vojsko zbral - Izkoriščanje narodnega premoženja

(nadaljevanje in konec)

Konec 18. stoletja so stalne vojne, ki jih je imela cesarica Marija Terezija nartane od raznih držav (avstrijska nasledstvena vojna, šlezijška, sedemletna vojna) — pahnilo tudi Kanalsko dolino v zaostalost in obubožanje. Promet je zastal, železne tovarne in rudniki so opešali. In tedaj se je pojavil še Napoleon na avstrijskem obzorju. Celi Evropi je zažugal in tako tudi tranzitno - važni Kanalski dolini ni prizanesel. Dne 23. marca 1797. se je vnela huda bitka za Trbiž. Francozi so ga napadali pod Musseno. Avstrijci so ga branili pod nadvojvodo Karlom, a še prej so ustavljali prodirajoče francoske čete na utrdbi pri Zabnicah. Avstrijci so se morali takoj umakniti, nadvojvoda Karol je komaj ušel francoskemu ujetništvu. Leta 1809. je bil Trbiž ponovno vojno pozorišče hudih bitk med Francozi in Avstrijci. V bran se jim je postavil nadvojvoda Ivan, ka se je utaboril pri Beljaku. Pri Zabnicah je zadnji del avstrijske vojske imel nalogo, da pri Naborjetu in pri Predilu zapre oba vhoda, obe vrati, da zadržji prodirajočega sovražnika in da tako krije umikajočo se avstrijsko armado. Naborjetsko « leseno » utrdbo je branil stotnik Hensel, Predilski prehod pa stotnik Hermannov. Šele, ko sta ta dva junaka, po srditih bojih obležala z vsim moštvom na bojišču, so lahko Francozi zavzeli Trbiž. Obenem so Francozi prodrli tudi čez Reklanico (Raccolana) na Trbiž, ki ga je branil znani general Giulaj (Zulaj). Pri Trbiških Rutah je nastala vroča bitka in na krvavi poljani je obležalo do dva tisoč Avstrijcev. A še ni bilo konca. Nov pohod Francozov na Trbiž in Kanalsko dolino je sledil leta 1813, to je ob zatonu Napoleonove zvezde. Na svojem umiku so se Francozi utrdili pri Trbižu, da so krili svoje umikajoče čete, ali Avstrijci so navalili nanje in jih prepodili preko Ziljskih planin proti zapadu.

Po francoskih vojnah se je dežela za daljši čas oddahnila, vendar so vojne posledice še zavirale nekdanji živahni promet v Kanalski dolini. V obeh avstrijsko-italijanskih vojnah l. 1859. in 1866. je šel mimo samo transport avstrijskih čet brez posebnega hrupa in brez posebne škode. Nekaj časa je še vedno imelo Trbiško gospodarstvo svojo roko na ogromnih posestvih in je odločevalo v upravi, toda ves gospodarski sistem je slonel na neracionalni podlagi. Neusmiljeno izkoriščanje in izrabljanje domačega premoženja je tiralo narodno gospodarstvo k propadanju. Lesna industrija se je spet polagoma dvigala — ali na račun brezobzirnega iztreljenja gozdov in izkoriščanja rudnikov. Male železarne v Trbižu, Naborjetu in Pentablju so sicer propadle, vendar je

velika industrija zagrabila to dediščino na širko in globoko, posestva trbiškega gospodarstva pa so prešla v upravo verskega zaklada

Ko se je speljala železna cesta, ki je vezala Dunaj in Benetke, in je zapiskala prva lokomotiva po Kanalski dolini, sta se dva črva zajedla v slovensko telo, od severa in od zapada. Prenehale so dolge karavane trgovcev in prekopčevalcev, ali je zato železnica s hitrejšim tempom uvažala tuj element in pospeševala tuje zavojevanje Kanalske doline. Pred prvo svetovno vojno je bilo sledeče stanje: nemški življenj je v večino prevzel industrijski kraj Trbiž, v okolici (Rute, Krkovo) je naselil nemške agrarne koloniste, zasedral se je v Pontablju z obmejnimi nemškimi uradništvo, v Rabeljskem rudniku in deloma v Naborjetu. Slovenci so oadržali Zabnice. Ukve, Ovcjo ves, Lipaljo ves in vsa naselja po planinah.

O prilikah in dogodkih med prvo in drugo svetovno vojno v Kanalski dolini bomo razpravljali drugikrat.

Iz Kanalske doline

OLAJŠAVE V HOTELIH ZA « BELI TEDEN »

Videmska Zveza javnih obratov se je dogovorila z nekaterimi hoteli na Trbiškem za posebne olajšave turistom, ki bi se prišli smučat v Kanalsko dolino med tednom. Turisti bodo dobili posebno izkaznico, ki jo bodo izdali hoteli sami. Sporazum je že stopil v veljavo. Med hoteli, ki so pristali na omejenem olajšave so: hotel « Višarji », « Spartiacque » in « Bellavista » v Zabnicah, « Roccalba » v Beli peči ter « Italia », « Friuli » in « Trieste » v Trbižu.

Trbiško turistično društvo se sedaj zavzema, da bi veljale te olajšave tudi za tuje turiste, kakor imajo to urejeno v sosednji Sloveniji, kamor zahajajo v tem letnem času turisti iz cele Zapadne Evrope.

ZANASE gospodinje

★ Prevelik zamašek zmanjšamo, če ga zdrgnemo s steklenim papirjem ali pa ga na spodnji strani v sredini nekoliko izrežamo.

★ Notranji usnjeni rob klobuka se hitro umaže, Zlahka ga boste očistile z mešanico desetih delov vode in enega dela salmijakovega cveta.

★ Dežnik boste dolgo časa ohranile, če vse kovinaste dele namažete z vazelinom, sušite na pol odprtega, blago najprej oščekate, madeže izperete z milnico, ki ji dodajte nekaj kapljic salmiaka, nato pa zbršete še s krpo, namočeno v čisti vodi.

★ Zavese iz čipke rumenkaste barve operemo in splaknemo v lipovem čaju.

★ Okenski okvirji zaradi dežja in sonca počasi razpadajo. Vsaj enkrat na leto jih namažite s kuhanim lanenim oljem.

★ Slanino laže režemo, če nož večkrat pomočimo v vročo vodo.

★ Spinača je okusnejša, če ji pride nemo nekaj surovih listov.

★ Zasoljeno jed popravimo z nekaj koščki surovega krompirja, ki ga kuhamo z jedjo.

★ Sesekljanemu mesu izboljšamo okus z nekoliko naribane limonine lupine.

★ Gobovi ali krompirjevi juhi izboljšamo okus s kislo smetano.

Mai stancarsi di battere il chiodo

Vita della Comunità Slovena

A Trieste gli insegnanti sloveni hanno scioperato - Alle scuole slovene non si dà neanche ciò che la legge loro riconosce - Discriminazioni che pesano già da vent'anni La sessione del Comitato misto per le minoranze - Ciò che ha detto, in sede di congresso PSI, Dušan Hreščak - Si impedisce l'autonomo sviluppo della minoranza slovena

È nostro preciso dovere tener dietro non solo a quanto avviene nella Slavia Friulana e nella Val Resia ma anche a tutto ciò che succede nell'intera regione Friuli-Venezia Giulia in rapporto, naturalmente, alle vicende dei cittadini di parlata slovena.

Cominciamo col riferire che il 12 dicembre u.s. nella nuova bella Casa slovena di cultura di Trieste ha tenuto la sua assemblea generale il Sindacato Unico Scuola Slovena e che questa assemblea è venuta a coincidere quasi contemporaneamente con quattro avvenimenti, non dimenticabili per la minoranza slovena, e precisamente: 1) Con il ventesimo anniversario della riapertura delle scuole slovene; 2) con l'undicesimo anniversario del Memorandum d'intesa di Londra; 3) con la dodicesima sessione della Commissione mista italo-jugoslava; 4) con il decimo anniversario di fondazione del Sindacato Unico Scuola Slovena di Trieste.

Circa il primo punto l'assemblea ha amaramente constatato che tutti i passi e lettere rivolte in vent'anni alle autorità scolastiche per risolvere i problemi delle scuole slovene e del personale, che tuttora versa in una situazione grave e non chiaramente definita, sono stati fatti inutilmente. Sul secondo punto è stata fatta una triste conclusione, e cioè che gli accordi internazionali, se non sinceramente siglati da tutti i firmatari, rivestono ben scarsa importanza e che gli impegni reciprocamente assunti facilmente si dimenticano se non sono presi sul serio dall'una e dall'altra parte. In quanto al terzo punto l'assemblea ha sottolineato tutta la lentezza del burocratismo e quanta abilità sia necessaria alla diplomazia quando vuole dimostrare ai burocrati, i quali solo a malincuore ammettono qualche cosa, che la colpa per la dilazione dei problemi insoluti risiede nella loro autorità e non altrove. Il quarto punto fu ritenuto il più positivo in quanto, nonostante le varie correnti di opinione esistenti tra i membri, il sindacato fu capace non solo di conservare la propria organizzazione ma anche di rafforzarla e di assicurarle il dovuto rispetto sia da parte della popolazione che delle autorità, e con il rispetto anche la giusta considerazione.

Pertanto sia dalla relazione che dagli interventi è apparsa evidente la situazione di disordine esistente nelle scuole della minoranza slovena di Trieste. Le autorità negano non solo alle scuole slovene tutto ciò che non è espressamente previsto dalla legge per le scuole slovene, ma non danno neanche ciò che la legge loro riconosce; ed appunto per tutto il complesso di cose denunciate, e più precisamente per le discriminazioni che da vent'anni pesano sulle scuole slovene e sulle spalle del suo personale e per la situazione precaria e ingiusta in cui versano scuole e personale, l'assemblea delibererà la proclamazione di uno sciopero di 24 ore di tutto il personale delle scuole slovene di Trieste, sciopero effettuato tre giorni dopo e al quale presero parte quasi tutti gli insegnanti del Territorio di Trieste.

Ma l'assemblea oltretutto dichiarare lo sciopero ha redatto e inoltrato a Lubiana al Comitato misto italo-jugoslavo per la tutela delle minoranze, previsto dallo Statuto speciale annesso al «Memorandum di Londra», relativo all'ex Territorio libero di Trieste, la seguente vibrata protesta:

« Il personale del Sindacato Scuola slovena di Trieste, riunito nell'assemblea generale del 12 dicembre 1965, ha constatato quanto segue: La legge per le scuole slovene non si attua ancora pienamente nella pratica e per questo motivo dopo vent'anni il personale delle dette scuole non è ancora sistemato. Tuttavia si verificano numerose discriminazioni a danno delle scuole slovene, discriminazioni che si estrinsecano: a) nella diminuzione del numero delle classi in modo non proporzionale al numero degli alunni; b) nella diminuzione del numero dei posti di direttore didattico; c) nella mancanza dell'organico per i posti di direttore didattico e di ispettore per le scuole elementari; d) nella mancanza dei funzionari responsabili per le scuole secondarie e primarie slovene presso il Provveditorato agli Studi; e) nel sistema delle scuole elementari con una sola classe; f) nella mancanza dell'uso del bilinguismo da parte del Provveditorato agli Studi con le istituzioni slovene; g) nell'umiliante espressione usata dal rappresentante scolastico responsabile, che con la parola «maestrucoli» ha offeso tutta la minoranza slovena. Indignato a causa di tutto ciò, il personale ha deciso di ricorrere ai mezzi estremi per ottenere i suoi diritti ed il rispetto che gli compete ».

Secondo «Il Piccolo» di Trieste la protesta non è stata nemmeno presa in considerazione mentre per il «Primorski dnevnik», altro quotidiano triestino, commentando il comunicato della XII sessione del Comitato misto, affermava che i risultati della sessione non erano stati conformi alle assicurazioni del comunicato comune sui colloqui belgradesi Moro-Stambolić nel quale si diceva di «dare attuazione non solo alla lettera, ma anche allo spirito del Memorandum d'intesa per quanto riguarda il trattamento dei rispettivi gruppi etnici».

Ecco Stregna con il suo Municipio e i monti che la proteggono. Al Comune sono i socialisti che amministrano la cosa pubblica. All'occhio del visitatore il paese si presenta in veste graziosa e garbata. Accogliente e ospitale è la sua popolazione. La strada che attraversa l'abitato è asfaltata, ma oltre, verso Tribil, non lo è affatto.

dei veri e propri vivai di ottime vitelle e giovenche da cedere agli agricoltori di montagna.

Il carico unitario di bestiame bovino è di appena capi 0,3 per ha sia agrario che forestale. Prevalde il piccolo allevamento ridotto a uno o due capi per famiglia. In qualche località di alta montagna non si ha a disposizione che una capra perché le famiglie, pur disponendo di appezzamenti di terreno, si trovano costrette a vendere il fieno per far fronte alle impellenti necessità della vita ed in particolare per procurarsi il granoturco per la confezione della polenta che costituisce la base della scarsa e incompleta alimentazione dei valligiani. Nella zona montana il Comune che vende più fieno è quello di Taipana: 8000 q.li.

Passiamo ora al settore demografico. La densità della popolazione, a parte il doloroso fenomeno emigratorio per la verità assai limitato anteguerra, nella zona montana è in rapporto con le condizioni altimetriche, morfologiche e litologiche per cui da un minimo di 43 abitanti per km quadrato di Taipana si passa a 47 per Lusevera, a 55 per Montenars per poi toccare il massimo di 104 e 105 rispettivamente a Drenchia e Grimacco.

La zona montana (Alta Slavia) è, come ben si sa, abitata da popolazioni di parlata slovena e parte di quella collinare da popolazioni mistilingui o da popolazioni di parlata ladina o friulana. Tirando così le somme si può affermare che il confine linguistico coincide, nel complesso, con la linea della falda dei monti.

Si è già detto che nella zona montana il fenomeno emigratorio, appena avvertito nel secolo scorso, è andato via via assumendo proporzioni allarmanti; e non solo per la povertà del suolo ma per il trascurabilissimo

Figure della nostra terra da ricordare

Ivan Klodič

studioso, letterato, educatore

Il 5 marzo 1898 da una casa di Piazzetta Antonini in Udine, contrassegnata dal numero 3, si snodava un imponente e mesto corteo diretto alla chiesa di San Quirino. Le più alte autorità e personalità della città nonché un foltissimo gruppo di sloveni delle Valli del Natisone e di studenti del Liceo e dell'Istituto Tecnico accompagnavano all'estrema dimora un grande figlio della Beneška Slovenija: Ivan Klodič, dal nome del paese cui ebbe i natali, nella piccola e ridente valle del Kozica, il 14 giugno 1828.

Di modesta, umile ma onoratissima famiglia, Ivan Klodič era il più giovane di sei fratelli. Dimostratosi subito di intelligenza aperta, superò brillantemente la scuola elementare al suo paese indi frequentò con il massimo profitto i corsi del ginnasio-liceo; era uno studente esemplare e ogni anno conseguì la promozione con piena lode.

Di diverso avviso dei genitori che, per consuetudine paesana, intendevano iniziarlo alla carriera ecclesiastica, Ivan Klodič si iscrisse all'Università di Padova abbracciando la facoltà di matematica verso la quale sentiva una grande predisposizione.

Erano i tempi ardenti della prima guerra d'indipendenza italiana (1848) e Ivan Klodič, messi da parte i doveri di studente e convinto di recare un valido contributo alla libertà della sua amatissima terra, si inserì nella lotta contro l'allora dispotica e assolutista Austria degli Asburgo. Ecollo quindi, quale sottufficiale di artiglieria, partecipare già dall'8 febbraio 1848 alla lotta di liberazione; e fu quando la squilla della campana universitaria di «Palazzo Bò» chiamò a raccolta coloro che si sentivano pervasi da spirito di giustizia e decisi a battersi per la libertà.

Più avanti partecipò anche alle battaglie di Montebello e di Vicenza. Ritornò poi agli studi prediletti laureandosi brillantemente in matematica. Perseverando nello studio conseguì anche il diploma di ingegnere e architetto nonché l'abilitazione all'insegnamento delle scienze fisiche. Questo ultimo titolo gli aprì la porta del Liceo Classico di Udine. Un anno dopo insegnava pure all'Istituto Tecnico ove emersero vieppiù le sue eccezionali doti didattiche proprie dell'insegnante perfetto e brillante, comprensivo e cosciente; ed appunto per queste sue preclari e invidiabili doti si fece subito amare e stimare da tutti i discepoli mentre la cittadinanza udinese si ritenne onorata di accogliere nel suo circolo culturale uno sloveno dotato di sì alto intelletto e cultura.

Ivan Klodič venne chiamato a far parte della Commissione Sanitaria Provinciale, fu nominato consigliere del Mandamento e Presidente di varie associazioni a carattere scientifico e tecnico. Quale membro dell'Accademia Udinese, si fece presto notare imponendosi all'attenzione degli studiosi, anche fuori del Friuli, con varie opere scientifiche le quali contribuirono non poco allo sviluppo delle scienze fisiche, opere che gli valsero appunto meritata fama di scienziato di alto valore.

Sono suoi i vari studi sulle « Osservazioni meteorologiche » pubblicati sul Bollettino dell'Associazione Agricola Friulana, sul « Clima della Provincia di Udine », « Della funzione del

termometro come manometro nelle caldaie a vapore », « Intorno ai metodi principali che seguono nell'espore il calcolo differenziale », « La livellazione barometrica del Monte Matajur nel Friuli ».

Ma Ivan Klodič ebbe anche tempo di occuparsi dell'elettrostatica pubblicando pregevoli lavori tra cui: « Sopra un modo d'interpretare i fenomeni elettrostatici », « I parafulmini » e « Il Distretto di San Pietro degli Sloveni ed il nubifragio dell'8 luglio ».

Ma se il suo genere prediletto — oggi si direbbe « hobby » — erano i fenomeni fisici della natura, il Klodič si sentì pure attratto dai problemi di ordine letterario e pedagogico. Famosa la sua conferenza su « Fra Paolo Sarpi consultore e teologo » in cui egli magistralmente analizza l'opera del frate veneziano della controriforma cattolica, e come storico e come teologo.

Per ultimo è doveroso ricordare i suoi « Principii dell'agricoltura insegnati ai fanciulli », con cui il Klodič si proponeva di inculcare ai giovani l'amore per la coltivazione dei campi.

Figlio di contadini, Ivan Klodič difese con alquanto calore la causa della redenzione dei poveri lavoratori della terra per anni e anni, e con successo a Roma. Fu anche sostenitore degli interessi del suo Distretto (il Distretto Sloveno di San Pietro) come lo ha ricordato nella sua commemorazione funebre il pur indimenticabile prof. Francesco Musoni che recò allo Estinto l'estremo vale a nome della cittadinanza di San Pietro degli Sloveni, l'amatissimo paese che fu la « piccola patria » di Ivan Klodič.

Socievole, di animo aperto e generoso, Ivan Klodič lasciò veramente in eredità a noi i segni più eletti della sua straordinaria e benemerita attività.

Concludendo, la dipartita di questo illustre figlio della nostra terra destò in tutti, e non solo nella Beneška Slovenija e nel Friuli ma anche in Italia e all'estero, profonda commozione e cordoglio. Lo stesso Ministero della Pubblica Istruzione di Roma, tramite il Provveditore agli Studi di Udine dottor Gervasi, espresse alla di lui famiglia i sensi del più commosso e profondo cordoglio per la grave incolmabile perdita.

Più di tutti lo compiansero — oltre beninteso alle adorate figlie Maria, Emilia e Lucilla — i suoi affezionati e riconoscenti allievi ai quali per tanti e tanti anni insegnò loro la « fisichetta » come egli usava dire.

Pertanto la sua dipartita suscitò rimpianto, commozione e dolore intensissimo particolarmente nella terra che Egli teneramente amò fino all'ultimo istante di sua vita; terra che in quel giorno di gravissimo lutto era rappresentata dalle popolazioni dei Comuni di Dreka, Grmek, Sv. Lenart, Srednja, Tarčet, Ronca e San Pietro degli Sloveni; terra che con la lagrimata scomparsa di Ivan Klodič sentì di aver perduto per sempre un altro dei suoi più illustri figli.

Dove si devono puntare gli occhi

SLAVIA FRIULANA E VAL RESIA

Situazione zootecnica e spopolamento

Un tempo la popolazione bovina era costituita nella zona montana (Slavia Friulana) prevalentemente dalla razza Mólthal, chiamata « Norica », un tipo di razza piccola pezzata rossa di origine austriaca derivata dalla razza Pingzgau salisburghese. Nella zona pedemontana-collinare invece si era preferita la razza « Formentina » gradualmente sostituita con la razza Simmenthal o grande pezzata rossa. Un'altra razza, la « bruno alpina », fece pure, e con successo, la sua comparsa nelle Prealpi Giulie.

Ad esempio a Taipana ci si incontra soltanto con capi di razza « bruno alpina » che sono in tutto 1262 (in tutta la zona montana 6682 mentre la pezzata rossa friulana ne conta 4727 e la norica 2712 con un totale complessivo di 12.121 capi). Queste percentuali, per la zona montana, nel 1938 erano: 500 capi di razza pezzata rossa (10%), 1920 di razza bruno alpina (40%), 960 di razza norica (20%), 1440 di incroci di razza norica con la razza bruno alpina (30%).

Sarebbe utile, oltretutto provvedere ad applicare norme tecniche moderne di allevamento e sistemare a dovere le stalle esistenti, pensare a istituire in ogni località ritenuta idonea delle stalle sociali dimostrative dove allevare il bestiame in modo razionale e costituire così

interessamento delle autorità tutorie, sempre poco disposte o indifferenti nei confronti delle popolazioni di parlata slovena.

In cifre, la zona montana ha dato all'emigrazione 3112 unità in Europa e 534 oltre oceano, e la zona pedemontana-collinare rispettivamente 660 e 4451. Taipana (450 e 250) e Lusevera (456 e 44) hanno dato il maggior contributo davanti a Drenchia, Grimacco, Savogna e S. Pietro al Natisone. Questo nel 1952, ora la situazione risulta notevolmente aggravata. Naturalmente il flusso emigratorio fu soprattutto dovuto alle condizioni ambientali di cui si è parlato e che non potevano non provocare una forte disoccupazione che nelle Alpi Giulie ha toccato una media superiore al 62,8% (Carnia 14,4%, Canal del Ferro e Val Canale 21,7%, Prealpi Carniche 32,6%). La gravità del fenomeno ha portato naturalmente a un serio e preoccupante spopolamento particolarmente nei territori della Slavia Friulana e della Val Resia.

È senza dubbio certo che in questo campo un deciso intervento inteso a conseguire il riassetto economico del territorio, vale a dire a creare le basi per una effettiva rinascita economica singola e generale mediante l'incremento della produttività ed il miglioramento delle condizioni di vita in genere, potrà finalmente porre freno alla disoccupazione e al conseguente esodo cui i montanari si devono assoggettare dopo aver sperimentato ogni mezzo per sopravvivere nei luoghi che li vide nascere e crescere. Già nel 1952 Drenchia registrava più di sessanta numeri civici abbandonati seguita da Taipana (20), S. Leonardo e Savogna (15), Grimacco, Pulfero e Lusevera (12).